

TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKISH STUDIES

CİLT 48
Aralık 2017

Yayınlayanlar
Cemal KAFADAR • Gönül A. TEKİN

SALİHA PAKER
ARMAĞANI

I

MESLEKTAŞLARI, ÖĞRENCİLERİ VE DOSTLARI
TARAFINDAN SUNULAN YAZILAR

Yayına Hazırlayanlar
Şehnaz TAHİR GÜRÇAĞLAR * Zehra TOSKA

Harvard Üniversitesi
Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümünde yayınlanmıştır
2017

Copyright © 2017 by the editors
All rights reserved

•
Bütün telif hakları yayınlayanlara aittir

Managing Editor of
JOURNAL OF TURKISH STUDIES
Günay KUT

JOURNAL OF TURKISH STUDIES
Designed and arranged by
İbrahim Tekin

Baskı:
ŞEN YILDIZ YAY. MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

Library of Congress Catalog Card Number 70-131003
ISSN: 0743-0019

Cover design and background • Kapak düzeni
By Sinan AKTAŞ
Tughra, Mehemed II (1481)
Aşık Paşa : Garib-nâme (Sül. Ktp. Lâleli 1752 vr. 238^a)

İçindekiler

Prof. Dr. Saliha Parker'in Akademik Yaşam Öyküsü	1
Anılar.....	55
Elif AKA Pınar Kür'ün Yazar ve Çevirmen Biçemlerini İncelerken Bütüncü Yazılımına Eleştirel Bakış.....	85
Ayşe AYHAN Türkçede Ve İngilizcede Latife Tekin'in Yazar İmgesi	105
Ayşenaz CENGİZ İki Farklı Yayınevi ve Beauvoir Çevirilerinin Çevre-Metinsel Bir İncelemesi	119
Tansel DEMİREL "Çeviri Çağı"nı Anlamak: Ataç'ın Medeniyet Değişimi İle Çeviri Arasındaki İlişkiye Bakış	135
Ebru DİRİKER Konferans Çevirmenliği ve Medya: (Değişen) Meslek İmgesi	155
Ayşe DURAKBAŞA The Return of Rabia: Rewriting the Subtexts of Turkish Modernization	165
Ceyda ELGÜL Borges'in "Mutlak" Biyografileri: Yeniden Çeviriye Alternatif bir Bakış.....	177
Şule DEMİRKOL ERTÜRK Çevirinin Kültürel Hafıza ile İlişkileri: Geleceğe Dönük bir "Üretken Hatırlama" Aracı Olarak Çeviri	195
Aykut GÜRÇAĞLAR Kendi Portresini Yaptıran Tercüman: Osmanlı İmparatorluğu'nda Kültürler Arası Aracılar Olarak Tercümanlar ve Ressamlar.....	211
Theo HERMANS The Dutch Drugger-Men in the Levant	227
Yeşim TÜKEL KANRA Felsefeyi Türkçeye Çevirmek: Heidegger'in "Metafizik Nedir?" Metninin Çevirilerinde Kavramlar ve Dilsel Tercihler	237
Müge IŞIKLAR KOÇAK Türkiye'de 1950'lerde Cinsellik Bilimi Çevirileri: Muzaffer Aşkın Örneği	257
Turgay KURULTAY Bir Kuramcının Masasından Çeviri Tarihi Yazımı Çeyrek Yüzyıl Sonra Hans J. Vermeer'in Çeviri Tarihi İncelemelerine Bakış	277

Arzu Eker RODITAKIS Çeviri Türk Edebiyatının Alınlanması Eleştirmenlerin Rolü: Orhan Pamuk'un Romanlarının İngilizcedeki Yeni Bağlamı	297
Jonathan ROSS "Scarf of Exquisite Hues and the Finest Leather Shoes": Translating "İki Keklik Bir Kayada Ötüyor"	317
Şebnem SUSAM-SARAJEVA A 'Multilingual' and 'International' Translation Studies?	335
Rakefet SELA-SHEFFY Cultural Interference and Value Making: Innovativeness and Conservatism in Culture.....	349
Sherry SIMON Çeviren: Şule DEMİRKOL ERTÜRK Bankimchandra: Edebi bir Türün Çevirisi	361
Muazzez USLU Sol Yazında Yeniden Çeviriler	369
Itamar EVEN-ZOHAR Nine Hypotheses On Cultural Interference	387

FELSEFİYİ TÜRKÇEYE ÇEVİRMEK: HEIDEGGER'İN "METAFİZİK NEDİR?"
METNİNİN ÇEVİRİLERİNDE KAVRAMLAR VE DİLSEL TERCİHLER

Yeşim TÜKEL KANRA¹

Özet

Bu makalenin hareket noktası, tarihsel çerçevede dil politikalarının Türkçeye çevrilmiş felsefe metinlerinde kavramsal ve dilsel tercihler üzerindeki etkisini sorunsallaştırmaktır. Bunun için örnek metin olarak Martin Heidegger'in *Metafizik Nedir?* [*Was ist Metaphysik?*] başlıklı metninin Türkçede yayımlanmış çevirileri ve yeniden çevirileri ele alınmıştır. Heidegger'in kendine özgü felsefe dilinin Türkçeye aktarılışında karşılaştığımız kavramsal ve dilsel tercihler, çevirilerin yayımlandıkları dönemlerin dil politikalarıyla ilişkilendirilerek karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Metnin Türkçede yayımlanmış 2 çevirisi vardır. Çevirilerden ilki Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşiroğlu'na aittir. 1935 yılında yayımlanan bu çevirinin 1939, 1990 ve 1998 yıllarında yeniden basımları yapılmıştır. Diğer çeviri ise 1991 yılında yayımlanan Yusuf Örnek çevirisidir.

Bu çeviriler Arapça, Farsça ve Türkçenin kesiştiği Osmanlı kültürlerarası alanına değil, farklı bir medeniyet dairesine, Batı felsefesine ait bir metnin çevirileridir. Dolayısıyla Arapçanın Abbasiler döneminde Antik dönem felsefe metinlerinden yapılan çeviriler sayesinde tanıdığı, ama Türkçenin yeni karşılaştığı kavramlar söz konusudur. Bu nedenle yeni kavramların üretilmesi gerekmiştir. Çeviriler üzerinde yapılan incelemede, kavramların aktarılmasına ilişkin kararların dönemin dil kurultaylarında alınan kararları büyük ölçüde yansıttığı fark edilmektedir. Yoğun olarak Öztürkçe karşılıkların üretildiği ve tartışıldığı söz konusu dönemlerde, metinlerde anlaşılabilirlik sorununu çözmek için kimi zaman kaynak dildeki kavramlar olduğu gibi aktarılmış, kimi zaman yerleşik Arapça karşılıklar geçici olarak kullanılmaya devam etmiş, kimi zaman da parantez içinde hepsi bir arada verilmiştir. Günümüzde ise Osmanlıca söylem ile Öztürkçeci söylem arasındaki gerilimden doğan karma bir söylem varlığını daha çok hissettirmektedir. Bu da günümüzde kavramların çevirisinde karşılıkların eski Türkçe veya Öztürkçe olmasından çok anlaşılabilirliğin görece daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir.

Abstract

The starting point of this paper is an exploration of how the language politics influenced the translation of concepts in philosophical texts in historical context. Within this framework, this study intends to discuss the Turkish translations and retranslations of *Was ist Metaphysik?* [What is Metaphysics?] by Martin Heidegger. For this purpose, conceptual and linguistic decisions taken during the translation process of the specific language of Heideggerian philosophy into Turkish will be analyzed in relation to Turkish Language Reform and the language politics in the process of nation-building. There are two published translations of this book by Heidegger. One of them was translated by Suut Kemal Yetkin and Mazhar Şevket İpşiroğlu and published in 1935 (and reprinted in 1939, 1990 and 1998). The second one was translated by Yusuf Örnek and published in 1991.

¹ İstanbul Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Bölümü öğretim üyesi.

These translations are from a text which belongs to Western philosophy, that is, a different civilizational framework than that of the Ottoman intercultural space where Arabic, Persian and Turkish languages intersect. The concepts in the text had their Arabic counterparts because classical texts of ancient philosophy were translated into Arabic during the Abbasid period. However, these concepts were totally new to the Turkish language (which had gone through the Language Reform in the 1930s with the aim of “purifying” it from Arabic and Persian influences). Hence new concepts had to be produced. The analysis of these Turkish translations reveals that decisions concerning the choice of words for transmitting certain concepts reflect the spirit of the Language Congresses which were held during the respective periods of these translations. During these periods when “pure” Turkish words for philosophical concepts were produced and discussed widely, disagreements concerning the choice of words were solved either by keeping the controversial concepts in their original language, or by using the established Arabic words as a provisional method, or sometimes by both (original and Arabic) versions were used in parenthesis. Today, however, one can observe a mixed discourse due to the tension between the Ottomanist and purist linguistic positions. Contemporary translations contain both Ottoman Turkish and pure Turkish counterparts of philosophical concepts, which makes one think that intelligibility defines the decisions taken during the translations.

Batı felsefelerinden Türkçeye yapılmış çeviriler değerlendirilirken yorumlar sıklıkla Türkçenin ifade olanaklarının yeterliliklerini sorgulamaya yönelir. Tartışmaların “Bir felsefe geleneğimiz var mı yok mu” sorusuna bağlandığı ve Türkçedeki felsefe çevirilerinde rastladığımız sorunların genel olarak böyle bir çerçevede değerlendirildiği sıklıkla görülür. Arda Denkel’in bu konudaki argümanını biraz yorumlayarak alıntılırsak, eğer dil kimi ayrımları veremiyor ve kimi kavramları karşılayamıyorsa, o dilde düşünmek durumundaki birey aynı ayırım ve kavramları düşünmekte zorlanacak demektir (krş. 4) ve bu çerçevede aslında temel mesele, bir felsefe dili olarak Türkçe’nin günümüzdeki imkânları ve sınırlılıklarının değerlendirilmesidir. Felsefe metinlerinin çevirilerinin incelenmesi diğer metin türlerinin çevirilerine yönelik incelemelerle karşılaştırıldığında paralellikler taşıdığı kadar, doğası gereği kendine özgü sorular sormayı da gerektirir. Edebiyat çevirilerinden farklı olarak felsefe alanının kendini özgü poetikasının tek değilse de en önemli unsurlarından biri kavramlardır. Felsefe metinleri kavramlarla iletişim kurar. Kavramlar tarih boyunca farklı biçimlere bürünebildiği ve çeşitli anlamlarla yüklendiği için, zamanla çoğul anlamların taşıyıcısı haline gelirler. Başka bir dile çevrildiklerinde, o kültüre yakınlık ve yabancılıklarına göre yeni anlam katmanları kazanabilir, hatta önemli düşünsel ya da toplumsal süreçlerin tetikleyicisi olabilirler. Bunlar, hangi dil söz konusu olursa olsun, felsefe metinlerinin çevirisinde karşılabileceğimiz genel sorunlardır. Türkçeden söz ettiğimizde ise, konuyu kendine özgü dinamiklerini de göz önünde bulundurarak ele almak gerekir. Bilindiği üzere Tanzimat döneminde Batılılaşma süreciyle birlikte Batı felsefesinin telif ve çeviri eserlerle Osmanlı dizgesine aktarıldığı örnekler hız kazanınca, bu faaliyetlerde benimsenen ya da önerilen dil politikalarına ilişkin tartışmalar döneme damgasını vurmuş ve kavramlar meselesi de bu bağlamda tartışılmaya başlamıştır.

1. Meşrutiyetin ilanıyla 1876 Anayasasının 18. maddesinde² resmi dilin Türkçe (Osmanlı Türkçesi) olmasına karar verilmiş olmakla birlikte, Osmanlı Türkçesi zaten Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkep bir dil olduğu için kültür ve düşünce dünyasında Arapça ve Farsçanın dildeki ve felsefe kavramları üzerindeki hakimiyeti ister istemez devam etmekteydi. Köklü ve uzun bir geçmişe sahip

² “Madde 18: Tebaai Osmaniyenin hidematı Devlette istihdam olunmak için devletin lisanı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır”, <http://www.anayasa.gen.tr/1876ke.htm>, 20.7.2017.

olan İslam felsefesinin bu üç dil ve kültürün kesiştiği "Osmanlı kültürlerarası alanı" (Paker, "Terceme ve Nazire" 89) üzerinde büyük bir etkisi olduğunu biliyoruz. Nihayetinde Arap, Türk ve Fars dünyası aynı "kültür/medeniyet dairesi içinde" (Bkz. Toska 291) yer aldığı için, elbette kendine özgü sorunsalları olmakla birlikte, Batı felsefesinin çevirilerindeki gibi farklı bir ontolojik anlayışla karşılaşmaktan kaynaklanan zorluklar söz konusu değildi. Bununla birlikte Arapçanın bütün Batı felsefesiyle olmasa bile Antik Yunan düşüncesiyle karşılaşması daha eskilere dayanmaktadır. Arapça 8. ve 9. yüzyıllarda Abbasiler döneminde Antik dönem felsefe metinlerinden Arapçaya yapılan çeviriler sayesinde Batı felsefesinin kimi kavramlarına uzak değildi. Dolayısıyla Batılılaşma sürecinin başlangıç aşamalarında yapılan çevirilerde özellikle kavramların karşılıkları için Arapçaya başvurulmasının nedenlerinden biri olarak bunu görebiliriz. "İslam dünyasında ilim dilinin o güne kadar Arapça olması ve bu tarihî çizgiye sadık kalınarak geçmişte inşa edilen kavramların modern felsefe diline bir şekilde aktarılarak ihyası ve tabii olarak klasik kaynaklarla üst düzeyde bir irtibatın kurulması" (Kara 35) dolayısıyla başlangıçta Arapça kavramları kullanmaya devam etme yönünde genel bir eğilim vardı. Kara'ya göre bunun diğer nedeni, "Osmanlı Devleti'nin henüz vazgeçmediği İttihad-ı İslâm politikasına destek sağlama arayışları konusundaki kuvvetli iradedir" (Kara 35). Osmanlı bu politikadan ayrılıp yeni bir ulusal kimlik arayışına girdiğinde dil de bu sürecin önemli bir bileşeni ve aracı haline gelmiş, Tanzimat döneminde özellikle yazı dilinde sadeleşme eğilimi öne çıkmaya başlamış ve hatta Cumhuriyet döneminde ulusal kimliğin inşa sürecinde dil, deyiş yerindeyse siyasal bir vazife üstlenmiştir. Hal böyleyken artık sadece Antik Yunan felsefesiyle de sınırlı kalmayan Batı felsefesinin erek dilde en uygun ifade seçeneklerini ararken -Hilmi Ziya Ülken'in deyişyle- "üç cereyan" oraya çıkmıştır³ (Bkz. Ülken "Türk Felsefe Dilinin" 135; ayrıca krş. Levend 453-454). Böylece yüzyıllardır edebiyat ve ilim dili olarak yerleşmiş Arapça ve Farsça geleneğini sürdürmek isteyen ilk cereyanın taraftarlarına karşı ikinci bir cerayan olarak dilde tasfiyeye gidilip yeni ulus devlet projesinin ideallerini destekleyecek şekilde Türkçe'nin içinden çözümler üretmenin yolları tartışılmaya başlamıştır. Üçüncü bir seçenek olarak, yaşanan dönüşümün dile mutlaka yansımaları olacağını varsayan ve sürecin doğal ilerleyişine müdahale etmemek gerektiğini öne süren görüşler de dönemin önde gelen isimleri tarafından, 1932'de ilk kez toplanan ve sonraki yıllarda çalışmaları devam eden Türk Dili Kurultaylarında savunulmuştur.

Genel tarihsel çerçeveyi çizilebilmek amacıyla kısaca özetlemek gerekirse, 26 Eylül 1932'de toplanan 1. Türk Dil Kurultayı'nın ardından yabancı kelimelerin yerine Türkçe karşılıklar bulmak için çalışılmış, halk arasında anketler düzenlenerek Arapça ve Farsça kelimeler yerine Türkçe karşılıklar bulunması istenmiştir. Ayrıca çalışmalardan hareketle tarama ve derleme sözlükleri hazırlanmıştır. Dolayısıyla karşıt görüşler tartışılabilir, Tanzimat'tan beri süregelen dilde sadeleşme çabalarının ulusal kimlik inşa sürecinde zamanla özleştirmeci bir yaklaşımına dönüştüğünü görüyoruz (Bkz. Levend 409-419). 1934'te toplanan "II. Türk Dili Kurultayı [da] yabancı sözcük ve terimlere Türkçe karşılıklar bulma konusunda büyük bir atılım başlatmıştı[r]" (bkz. Sadoğlu 245-246; Levend 419vd.). 1936'da gerçekleşen 3. Türk Dili Kurultayı'nda sadeleşme hedefi sürdürülmekle birlikte, bu kurultayda öne çıkan Güneş Dil Teorisi dil planlamasında tümünden değilse de bazı stratejilerin değişmesine neden olmuştur. Bilindiği üzere Güneş Dil Teorisi bütün dillerin kök dil Türkçeden türemiş olabileceği fikrinde temellendiği için, Türkçeyi yabancı kelimelerden arındırma ve özleştirme düşüncesi görece temelsiz kalmış, bu da dönemin dil politikalarında Sadoğlu'nun deyişyle bir "rahatlama"ya yol açmış

³ Ali Utku ise bu eğilimleri dört başlık altında toplamaktadır: Eski terimleri muhafaza etmek isteyen muhafazakârlar, terimlerin Türkçeleştirilmesini isteyen tasfiyeciler, dile yerleşen Yunanca ve Latince terimleri kullanma eğilimini sürdüren hümanistler, bir yandan yerleşik yabancı kelimeleri muhafaza ederken, diğer yandan terimler üretilmesini gerekli gören eklektikler (Bkz. ve krş. Utku 410-411).

(Sadoğlu 250), Levend'in deyişiyle "Dil çalışmaları yeni bir evreye" girmiştir (Levend 439). Buradan hareketle çalışmaların dili arındırmaktan çok kelimelerin Türkçe kökenli olduğunu kanıtlamaya odaklandığı tahmin edilebilir. Yine de Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi'nin uzun vadede resmi bir ideolojiye dönüşmediği hatırlanacak olursa, bunların özleştirme stratejiden vazgeçiş olarak düşünemeyeceğimiz de açıklık kazanacaktır, ama bu aşamadan sonra TDK'nın amacının, "[...] konuşma diline elden geldiği kadar yakın, herkesin kolay anlayabileceği bir dil" (Bkz. Sadoğlu 250; Levend 439) oluşturmak olduğu söylenebilir. Yine de Atatürk'ün ölümü ve 2. Dünya Savaşı nedeniyle 1939'da değil 1942'de toplanabilen 4. Kurultay'da da yine "öztürkçenin yaygınlaştırılması" politikasının resmi görüş olarak sürdürüldüğü, özellikle devlet dilinin Türkçeleştirilmesi üzerinde tartışıldığı görülmektedir (Bkz. Levend 448-449). Hatta 1945 yılında toplanan 5. Kurultay'dan çıkan resmi görüşün de Türkçeleştirme olduğu, ama diğer yandan da bilim alanındaki terimlerde Türkçeleştirme yoluna gidilmesinin mutlaka gerekmediği görüşünün dile getirildiği anlaşılmaktadır.⁴

Kurultaylarda yapılan söz konusu çalışmaların kültür ve düşünce alanında kullanılan dil ve dolayısıyla felsefe kavramları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Ali Utku, felsefe sözlüklerimiz üzerine yaptığı literatür çalışmasında, 1. Kurultay'ın yapıldığı 1932 tarihinde Namdar Rahmi'nin (Karatay) *Felsefi Meslekler Vokabüleri*'nin, 2. Kurultay'ın yapıldığı 1934 yılında da Haydar Tolun'un *Felsefe Vokabüleri*'nin yayımlandığına işaret eder (409). *Felsefi Meslekler Vokabüleri*'nde benimsenen yaklaşımın "Arapça ıstılah yerine hemen hemen beynelmilel bir mahiyeti haiz olan şekilleri aynen kullanmak" olduğu; *Felsefe Vokabüleri*'nde ise, "döneminin konsensüs eksikliğini göz önüne alarak" eski dilde karşılıkların da verildiği anlaşılmaktadır (Alıntı için bkz. Utku 409). Dolayısıyla bu yaklaşımlar felsefe dilinde Arapçadan uzaklaşma eğiliminin belirginleştiği bir geçiş döneminin özelliklerini taşımakta, ama çevirilerden anlaşılabilirlik hedeflendiği için geçici olarak eski dildeki ya da kaynak dildeki karşılıkların muhafaza edildiğini düşündürmektedir.

Tüm bu çalışmalar aslında TDK'nın öncülüğünde 1941'de Mustafa Şekip Tunç başkanlığında toplanan 1. Felsefe Terimleri Komisyonu'nda alınacak kararlara temel hazırlamıştır diyebiliriz (bkz. Gökberk 132-133). Ülken'in "daha çok tasfiyeci bir yaklaşım"ın (bkz. "Türk Felsefe Dilinin" 141) benimsendiğini söylediği bu komisyonda da "terimlerin tespitinde [...] Fransızca" temel alınmıştır, "yoğun Türkçeleştirme eğilimi" dikkat çekmektedir ve "bazı terimlerin bir kısmının uygun bir karşılığı bulunmadığından (şimdilik kaydıyla) Osmanlıca, bir kısmının da Türkçe karşılığı olmakla beraber yaygın olduğu için, isteyenlerce kullanılması caiz görüldüğünden Fransızca olarak muhafaza edildiği dikkat çeker. Bazı terimler de uluslararası olduğundan Türkçede karşılanmasına gereklilik görülmemiştir" (Utku 411). Buradan da aslında genel öztürkçeci eğilimin felsefe kavramları konusunda da devam ettiği, ama uygulamada yine geçiş döneminin karakteristiğini yansıtacak şekilde kavramların kullanımında gerekli hallerde eklektik bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir.

Bununla birlikte 1946'da çok partili döneme geçilmesinin ardından muhafazakâr kesimin muhalif yaklaşımları belirginlik kazanmış ve 1948'de İstanbul Muallimler Birliği öncülüğünde toplanan Dil Kongresi'nde TDK'nın sürdürdüğü dil politikaları eleştirilmiştir. Sadoğlu'nun görüşüne göre, aradan geçen 13 yılın ardından bu son Kurultay'da dilin artık "[...] toplumsal yaşamın kendi iç dinamikleriyle oluşan bir zihniyetin somut bir ifadesi olarak" tanımlanmaya ve "tabii tekâmül" tezinin ağır basmaya başladığı anlaşılıyor (Bkz. 262). Hatta 1949'da yapılan 6. Dil Kurultayı'ndan üç yıl sonra 1952 yılında anayasa metninden öztürkçe kelimeler çıkarılmış ve bunların eski dildeki ve yabancı dillerdeki karşılıklarını kullanma yoluna gidilmiştir (Levend 465).

⁴ Kurultaylarda alınan kararlar hakkında detaylı bir inceleme için bkz. Sadoğlu 230-264; Levend 409-449); ayrıca bkz. Tahir Gürçağlar 51-61; Berk 100-110).

Bu "cereyan"lar farklı düşünsel, siyasi ve ideolojik temellere dayandığı için süreç içinde Hilmi Ziya Ülken'in işaret ettiği ve günümüze kadar etkisini hissettiğimiz bir "karmaşa ortamı" doğmuştur: ⁴⁴

[...] 20-25 yıl içinde düşünce dilinde küçümsenemeyecek kadar esashı bir anarşi belirdi. Birçok yazıcılar aynı kavramı başka başka kelimelerle karşıladıkları için bazılarında mânâ çıkarmak imkânsız denecek hale geldi. Bundan başka, temelleri İslam düşüncesine dayanan ve onun acele ve yetmez şemasına dayanan bu terimler sistemi Avrupa düşüncesindeki birçok yeni kavramları karşılayamıyordu. O zaman yedi-sekiz kavram aynı kelimeyle, yahut bazen de tek bir kavram -bulanıklığa sebep olmak üzere- birkaç kelime ile tercümeyle kalkılıyordu (Alıntı ve örnekler için bkz. "Türk Felsefe Dilinin" 141).

Hal böyleyken, çevirilerdeki dilsel kararlar ve kavramsal tercihler üzerinde ideolojik yaklaşımlar fazlasıyla belirleyici olmuş, hatta kimi zaman bu belirleyicilik metinlerin içkin koşullarının önüne bile geçmiş, ideoloji uğruna metnin anlaşılabilirliğinden feragat edilmiştir diyebiliriz. Bunun sonucu olarak felsefe metinlerinin çevirilerini yeniden basımları ve yeniden çevirileriyle karşılaştırmalı olarak incelediğimizde, ideolojik dönüşümlerin izlerini de büyük ölçüde takip edebilmekteyiz. Tanıl Bora'nın deyişiyle "öz Türkçeci" ve 'yaşayan dilci' cereyanlar arasındaki sınırların yıkıl[dığı]" ve "veçhe de diyen erek de diyenlerin çoğal[dığı],"⁵ özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren eski Osmanlıcacı söylem ile Öztürkçeci söylem arasındaki gerilimden doğan karma bir söylemin de varlığını hissettirdiği (Bkz. Paker "A Histotical Perspective" 47) bugün geldiğimiz noktada kanımca sorulması gereken asıl sorulardan biri, ideolojik nedenlerle ya da onlardan bağımsız olarak, felsefe metinlerinde kaynak dil ile düşünce arasındaki ilişki Türkçede yeniden kurulurken, metinlerin anlaşılabilirlik kazanmasının koşullarının neler olduğudur. Saliha Paker'in de belirttiği gibi, bu noktada karşımızda "homojen bir erek dil Türkçe" olduğu varsayımından hareket etmek, Türkçe bağlamında karşımıza çıkan dilsel ve ideolojik çeşitliliği gözden kaçırmamıza yok açacaktır ("A Histotical Perspective" 47).

Eldeki makalenin hareket noktası da, tarihsel çerçevede dil politikalarının Türkçeye çevrilmiş felsefe metinlerinin üzerindeki etkisini ve kavramsal düzeyde metinlerin anlaşılabilirlik kazanmasının koşullarını sorunsallaştırmaktır. Bunun için örnek metin olarak Martin Heidegger'in Freiburg Üniversitesi'nde 24 Haziran 1929'da göreve başlarken yaptığı konuşma olan *Metafizik Nedir?* [*Was ist Metaphysik?*] metninin Türkçede yayımlanmış çevirileri ele alınacak ve Heidegger'in kendine özgü felsefe dilinin Türkçeye aktarılışında karşılaştığımız kavramsal tercihler karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Dil Varlığın Evi Olursa Çeviri Nasıl Olur?

1889-1976 yılları arasında yaşamış Alman filozof Martin Heidegger, varoluşçu felsefenin ve fenomenolojinin en önemli isimlerinden biridir. Bununla birlikte Heidegger düşüncesinin etkisi sadece felsefeyle sınırlı kalmamış, "Heidegger adı; felsefe, siyaset, antropoloji, psikoloji, biyoloji, mimarlık, dilbilim, teoloji, sosyoloji gibi çok çeşitli alanlarda derin izler bırakmış, iz bırakmaktan öteye bu alanların özünü kökten değiştirmeye yönelik büyük bir hareketin başlatıcısı olmuştur"

⁵ Bkz. <https://www.facebook.com/leti%C5%9Fim-yay%C4%B1nlar%C4%B1/edit%C3%B6r-kimdir-eserleri-nelerdir-tanil-bora/109586049073709/>, 11.7.2017.

(Ökten "Heidegger Kitabı" xii). Felsefesi temel olarak "Varlığın anlamı nedir?" sorusuna odaklanır. Aslında Batı metafizik felsefesinde Antik Yunan'daki başlangıcından beri tartışılmalı gelen bu ontolojik sorunsal, Heidegger felsefesinde şu şekilde yeniden ele alınmıştır:

Heidegger, insanları dünyadaki diğer varlıkların ve şeylerin arasına yerleştirerek, onların bir şekilde içinde yaşadıkları dünyadan ayrı varlıklar olduklarına ilişkin, o dönemde yaygın kabul gören görüşü temellerinden sarsmıştır. [...] Heidegger'e göre, zaten dünyada olduğumuz, ona fırlatılmış ve onun ivmesiyle sürüklendiğimizden, dünyayı bu "objektif" bakış açısıyla kavramamız mümkün değildir. [...] Bu varlık veya varoluş anlayışı, insanlar da dahil olmak üzere her şeye birer inceleme nesnesi olarak dışarıdan bakan bilimsel dünya görüşüne meydan okur (Bolt "Yeni Bir Bakışla" 13).

Bu yaklaşımıyla aslında metafiziğe ilişkin kendinden önceki kanonik yaklaşımları deyiş yerindeyse yapıbozumuna uğratan Heidegger'in Batı metafizine temel eleştirisi, Varlık'ın kendisi üzerine düşünmek yerine varolanı sorgulaması, onda takılıp kalması, varlık ile varolanı hep karıştırmış olmasıdır, "bu yüzden Anaksimandros'tan Nietzsche'ye kadar varlığın hakikati örtük kalmıştır" (Heidegger "Metafizik Nedir?" 2009: 11). Dolayısıyla Heidegger felsefesinde Varlık ve Varolan ayrımı hem düşünsel hem de dilsel ve kavramsal düzlemde önemlidir. Öte yandan Heidegger'in varlık sorusunun peşinden giderken dil ile varlık arasında kurduğu ilişki, felsefesinde merkezi bir öneme sahiptir. Elbette tüm bunların felsefe tarihindeki yeri ve Heidegger'in düşüncesini dayandırdığı temeller felsefe disiplinin içinden değerlendirilmesi gereken ve bir çeviribilim çalışmasını aşan boyutlara sahiptir. Ama varlığın anlamını sorgularken dille kurduğu ilişki, metinlerindeki retorik boyut açısından da belirleyici olduğu için, metinlerinin çevirileri bağlamında da önem taşımaktadır.

Heidegger'in metinlerinde dil, düşünceyi taşıyan bir araç olmanın ötesinde temel ve önemli bir ontolojik unsur olarak konumlandırılır. Bu konudaki en bilinen cümlesi *Brief über den Humanismus* [Hümanizma Üzerine Mektup]⁶ başlıklı metninde karşımıza çıkan, "Dil varlığın evidir. İnsan onun konutunda oturur" cümlesidir. Buradaki metafordan hareketle, varlığa mesken olan dil, aynı zamanda insanın da içinde kendini var ettiği yerdir, hal böyleyken varlık ile dil arasında bir öncelik sonralık ilişkisinin olmadığı, dolayısıyla dilin insanın kullanımına hazır bir araç olmaya indirgenemeyeceği sonucuna varılabilir. Bununla birlikte dile ilişkin en temel tartışmaların yer aldığı kitabı *Unterwegs zur Sprache*'deki [Dile Doğru] "Zwischen einem Japaner und einem Fragenden [Dil Üzerine Karşılıklı Konuşma (Bir Japon ile Bir Soran Arasında)] başlıklı metninde, "Bir süre önce dili, epey acemi bir şekilde, 'Varlık'ın evi' diye adlandırdım," da diyecektir Heidegger (Heidegger, 1954 :44).⁷ Ama dili yorumlayışındaki söz konusu değişikliğin nedeni daha çok, bu düşüncenin bizi, Varlık'ın farklı dillerde farklı evleri olacağı sonucuna götüreceği olması gibi görünmektedir. Dolayısıyla bir diyalogda, çevirilerde, ya da iki dilin karşı karşıya geldiği başka herhangi bir yerde üstesinden gelinmesi gereken anlama edimi, basitçe göstergeler arasında gerçekleşen bir deyiş

⁶ Metnin Almancası için bkz. chrematistique.fr/heidegger-brief-uber-den-humanismus/, 14.7.2017 (Heidegger, 1946).

⁷ Aktaran Wei, 2013: 164. Wei'nin Türkçeye de çevrilmiş olan bu makalesi, Heidegger'in dil üzerine sorgulamalarını ve düşüncesinin nasıl bir gelişim çizgesi izlediğini özetleyen son derece aydınlatıcı bir çalışmadır. 2013. Metnin Almancası için bkz. mystiek.net/over-deze-site/wozu-lyrik-heute/3-2/, 14.7.2017; (Heidegger, 1954).

tokuştan ibaret değildir; aksine iki farklı ontoloji arasında meydana gelen bir karşılaşma söz konusudur. Böyle bir saptamanın genel olarak diller arası anlama ve çeviri düzlemlerinde karşımıza ne tür sorunlar çıkaracağını biraz somutlaştırmak için, metinde "Soru soran" diye geçen kişi ile bir Japon arasında gerçekleşen konuşmadaki örnekler bakabiliriz. Mesela Japoncada Japon kültürünün en önemli unsurlarından ve değerlerinden birini anlatmak için kullanılan *İki*⁸ kavramını, Soran kişi kavramakta güçlük çekmektedir. Sebebi ise *İki*'nin Batı'nın anlayışına ait kavramlara yerleştirememesidir. Başka bir örnek de *Rashomon* filmidir. Japonlar bu filmi "realist" bulmaktadır. Oysa Soran kişi için realizm Batı metafizik felsefesi çerçevesinde çok farklı anlam içeriklerine sahip olduğundan, onun bakış açısına göre bu film realizmden çok uzaktır. Ökten'in de özetlediği gibi, söz konusu örnekler üzerinden "Heidegger bu diyalogda, [...] dil ve yorumla ilgili olarak Batı ve Doğu arasındaki yaklaşım ve anlayış farkını ortaya koymakta, Avrupa terminolojisinin Doğu'yu temsil edip etmediği konusunda (ve tersi) olumsuz bir eğilim içinde bulunmakta, ancak dilin özüyle ilgili olarak Doğu'yla Batı'nın temelde yakın durduğunu [...]"("Heidegger Kitabı" 87) savunmaktadır. Bir kaynak dilin içine yerleşik, kaynak kültürün anlam katmanlarıyla çevrelenmiş bir kavram başka bir dilde nasıl ifade edilebilir sorusuna cevap aramakta ve aslında diller arasında çevirinin imkânlılığı ya da imkânsızlığını tartışmaktadırlar.

Başka bir çalışmada ayrıntılı olarak ele alınması çeviribilim çalışmaları açısından ilginç sonuçlar doğurabilecek bu diyalogda dile ve kavramlara ilişkin düşünceler Heidegger'in dili ve kavramları kendi metinlerinde kullanılış biçimine de açıklık getirmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi Heidegger'in kendine özgü felsefe dilinde dil, düşünce ve gerçeklik arasında kurulan kendine özgü bağıntı ve içiçe geçiş nedeniyle kavramlar ve dilin kendisi, düşünceyi taşıyan bir araç olmanın ötesinde önemli birer ontolojik unsur olarak karşımıza çıkmakta, bu nedenle Martin Heidegger başka bir dile çevrilmesi en zor düşünürlerin belki de başında gelmektedir. Bu içiçe geçiş, hem metnin semantik düzlemine hem de gramer yapısı ve sözdizimine yansımakta, deyiş yerindeyse metin Almanca'nın içinde ontolojik bir "dokumaya" [texture] dönüşmektedir. Heidegger'in en önemli eserlerinden olan *Varlık ve Zaman*'ın çevirmeni Kaan Ökten tam da bu nedenle kendi çeviri sürecini, "*Varlık ve Zaman*'ın çeviri işi aslında Almanca'nın ontolojisini Türkçe'nin ontolojisine dönüştürmekti," (agorakitapligi.com) diye tarif etmekte ve bütün Heidegger metinlerinin çevirilerinde geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz şu saptamaları yapmaktadır:

Almanca'yı tuhaf ve garip biçimde kullanıyordu Heidegger. Üniversite profesörlerinin aşına olmadığı bir söylem ve terminolojidi. Oysa tam da üniversite profesörlerinin derslerinde işledikleri konular üzerine yazıyordu aslında. Fakat diğerleri, alışık oldukları kavramları hiç bulamıyorlardı bu kitapta (agorakitapligi.com).

Heidegger'in kitaplarında Batı metafizik felsefesinin temel kavramlarının anlam içeriklerini farklı yorumlaması, hatta bu kavramların yerine kendi kavramlarını kullanması, Batı dillerinde bile metinlerindeki düşünce akışını takip etmeyi güçleştiren bir etkidir. İçinde yaşadığımız coğrafyada gerçekleşen dil devrimi, Heideggerce konuşursak Varlık'a mesken olan, içinde insanın kendini var ettiği bir dilden diğerine, Varlık'ın bir evinden diğerine geçiş olarak tanımlanabilir. Batı

⁸ Japon kültüründe *İki*'nin anlamına ilişkin detaylı bilgi için bkz. wikiwand.com/de/Japanische_%C3%84sthetik#/İki, 30.7.2017.

felsefesinin Varlık'ın Türkçedeki evine gelişi, dönemin dil politikalarının yarattığı karmaşa ve bu karmaşanın çevirilere yansımaları düşünüldüğünde, daha da çetrefilli hale gelmektedir.

Almancada ve Türkçede *Metafizik Nedir?*

Heidegger'in Türkçede "Metafizik Nedir?" başlığıyla yayımlanan metni, 1967 tarihli derleme kitaplarından olan *Wegmarken* [Yol Alametleri] başlıklı kitabında yer alan 14 metinden biridir. Kitabın yayımlanma tarihi 1967 olsa da, yukarıda belirtildiği gibi bu metin Heidegger'in Freiburg Üniversitesi'nde 24 Haziran 1929'da göreve başlarken üniversitedeki öğrenciler, öğretim üyeleri ve araştırmacılara hitaben yaptığı bir konuşmadır. Heidegger bu metnin derleme kitaptan önce yapılan 1943 baskısına bir Sonsöz, 1949'da baskısına da "Metafiziğin Temeline Geri Dönüş" başlıklı bir Önsöz eklemiştir (Bkz. Wisser 60).

"Metafizik Nedir?" başlıklı asıl konuşma metninde Heidegger, temel olarak metafiziğin ne olduğunu sorgulamakta ve bu bağlamda daha önceki metinlerinde, özellikle de "*Varlık ve Zaman*"daki bazı konuları yeniden ele alıp geliştirmekte[dir]" (Bkz. Ökten "Heidegger Kitabı" 98). Bu çerçevede varlık sorunsalını tartışırken, varlık ve varolan ayırımına burada özellikle korku/hayf [Angst] ve bilimsel düşünmenin unuttuğu hiçlik [das Nichts] kavramları üzerinden yoğunlaşmaktadır.⁹ Bu metin, 3 bölümden oluşmaktadır: "Metafizik Bir Sorgulamanın Geliştirilmesi", "Sorunun İşlenmesi" ve "Sorunun Yanıtlanması."

Metnin Türkçede yayımlanmış temel olarak 2 çevirisi vardır. Çevirilerden ilki Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşiroğlu'na aittir. Ama bu çevirinin yeni basımları ve gözden geçirilmiş edisyonları da bulunmaktadır. Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşiroğlu çevirisi ilk olarak 1935 yılında Vakit Gazete ve Matbaası tarafından yayımlanmıştır (Ç1). Çeviri daha sonra İÜ Edebiyat Fakültesi *Felsefe Semineri Dergisi*'nin 1939 tarihli 1. sayısında da karşımıza çıkmaktadır (Ç2). Aynı çeviriye *Yönelişler* dergisinin Aralık 1990'da yayımlanan 53. sayısında (s. 61-74) da rastlıyoruz. Metnin başında bir dipnotta "Bu metin Vakit gazete ve Matbaasınca 1935 yılında yapılmış baskıdan derlenmiştir [*Yönelişler*]"(s.61) açıklaması bulunmaktadır. Bu metin gerçekten de Ç1 ile birebir aynıdır. Hatta metnindeki tashihler (hayf/hauf; selb/selp vd.), döneme ait imla ve yazım tercihleri (aid olmak vd.) bile korunmuştur. Metinde yapılmış tek değişiklik, Ç1'de geçen Allah kavramının yerine Tanrı kavramının tercih edilmiş olmasıdır. Buradan hareketle bu metin eldeki makalede yapılan incelemeye dahil edilmemiştir. Aynı çeviri 1998 yılında Kaknüs Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. Çeviri 2017 yılında 4. baskısını yapmıştır. Kısmen de olsa gözden geçirilmiş bir çeviri olduğu için bu metin çalışmaya dahil edilmiştir (Ç3). Diğer çeviri ise Yusuf Örnek çevirisidir (Ç4) ve Türkiye Felsefe Kurumu tarafından ilk olarak 1991 yılında yayımlanmıştır. Çeviri 2009 yılında 3. baskısını yapmıştır.

Yayımlandıkları tarihler bakımından çeviriler, Türkçenin tarihinde farklı anlayışların hakim olduğu dönemleri örneklemektedir, dolayısıyla bu edisyonları karşılaştırmak hem çeviri kararlarındaki stratejik farklılıklar ve editöryal süreçte alınan kararların çeviriye yansımaları bakımından hem de Heidegger kavramlarının Türkçeye nasıl aktarıldığının izini sürmek açısından incelenmeye değer görünmektedir.

⁹ Heidegger'in "Metafizik nedir?"de bu kavramlar arasında kurduğu ilişkilendirme biçimi konusunda ayrıntılı bir açıklama için bkz. Wisser 56vd.; Heidegger kavramlarına ilişkin bir sözlük çalışması için bkz. Ökten: 2008.

Metafizik Nedir? metninin 1935 (Ç1) ve 1939 (Ç2) tarihli İpşiroğlu/Yetkin çevirisi

Mazhar Şevket İpşiroğlu ve Suut Kemal Yetkin tarafından yapılan çeviri, yukarıda da belirtildiği üzere 1935 yılında Vakit Gazete ve Matbaası tarafından yayımlanmıştır. Kapak sayfasındaki "Dün ve Yarın Tercüme külliyatı" ibaresinden bu dizinin içinde yer aldığı tahmin edilebilir. Heidegger "Metafizik Nedir" metnine Önsöz'ü 1949, Sonsöz'ü ise 1943 yıllarındaki baskılarında eklediği için, bu ilk Türkçe çeviride sadece ana metin yer almaktadır.

"Metafizik nedir?" Heidegger'in Türkçeye çevrilmiş, bilinen ilk metindir. "1933'de üniversitenin kuruluşu Türkiye'de yeni felsefe akımlarının başlangıcı" (Ülken "Türkiye'de Çağdaş Düşünce" 464) olduğundan, aynı dönemde Batı düşüncesinin belli başlı eserleri Türkçeye çevrilmeye başlanmış (Bkz. Ülken, "Türkiye'de Çağdaş Düşünce" 464-466), ama Heidegger'in -Ülken'in deyişle- "egzistansiyalizmi" aslında dönemin felsefe çevrelerine yabancı kalmış ve sadece "küçük bir çeviri" yapılabilmıştır (Bkz. Ülken "Türkiye'de Çağdaş Düşünce" 466). O küçük çeviri Suut Kemal Yetkin ve Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun yaptığı çeviridir.

Mazhar Şevket İpşiroğlu ve Suut Kemal Yetkin'in çevirisi bir çevirmen önsözünüyle başlamaktadır. Çevirmenler "Bu kitabı almanca aslı ile fransızca tercümesini karşılaştırmak suretile dilimize çevirdik" (s. 3) açıklamasını yapmaktadır. Buradan da metnin doğrudan kaynak dilden çevrildiği, ara dilden de faydalanıldığı anlaşılmaktadır. İki dilden de faydalanılmasının muhtemelen çevirmenlerin yaşamöyküleriyle bir ilişkisi vardır. Nitekim Suut Kemal Yetkin Fransa Sorbon Üniversitesinde felsefe eğitimi almış bir yazar, şairdir, en önemli deneme yazarlarımızdan biridir ve sanat tarihi üzerine de çalışmaları olmuştur. Osmanlıda kültürel alandaki yenilenme ve Batılılaşma sürecinde baştan beri Fransızca baskın bir rol oynamakta, yukarıda ilk felsefe sözlükleri bağlamında belirtildiği üzere, felsefe alanında da pek çok kavram Fransızcalarıyla birlikte anılmaktaydı. Ara dil olarak Fransızcanın seçilmesi ve ikinci çevirmen olarak Suut Kemal Yetkin isminin geçmesi bu bağlamda şartırtıcı görünmemektedir.

Mazhar Şevket İpşiroğlu ise önce Düsseldorf Akademisi Resim Bölümü'nde öğrenim gördükten sonra, Bonn, Hamburg ve Berlin üniversitelerinde felsefe ve sanat tarihi okumuştur, hem felsefeci hem de sanat tarihçisi kimliğiyle bilinen bir akademisyendir. 1933'te Tübingen Üniversitesi'nde *Hegels Aesthetik in ihrem historischen Zusammenhang* (Tarihsel Bağlamı içinde Hegel'in Estetiği) adlı teziyle felsefe doktoru olmuştur. Dolayısıyla metni Almancadan İpşiroğlu'nun çevirdiği anlaşılıyor. İpşiroğlu, 1934'te Türkiye'ye döndükten sonra İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyeliğine atanmıştır; bu tarih Üniversite Reformu'nun hemen sonrasına denk gelmiştir ve üniversite reformunun yaşama geçirilmesinde yoğun emek verdiği bilinmektedir.¹⁰

Çevirinin yayımlandığı tarih, yukarıda kısaca özetlenen tarihsel çerçevede düşünüldüğünde dilde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Mazhar Şevket İpşiroğlu ve Suut Kemal Yetkin'in çevirisindeki kararları da bu tarihsel bağlam içinde değerlendirmeliyiz. İpşiroğlu kendisiyle yapılan bir söyleşide dilde özleşmenin dili kalıplardan kurtarmak demek olduğunu söylemiş, yapay bir dil olarak tanımladığı Osmanlıca yerine düşüncelerin artık temiz bir Türkçeyle ifade edilebildiğini, Türkçenin artık bir yazın, felsefe ve bilim dili olduğunu belirtmiştir (Kaynardağ 7). Bu söyleşiden

¹⁰ Bkz. <http://kitap.ykykultur.com.tr/yazarlar/mazhar-sevket-ipsiroglu>, 18.7.2017

İpşiroğlu'nun dilde özleşme çabaları yüzünden dilin zorlandığını söyleyerek karşı çıkanlara da katılmadığı açıkça anlaşılmaktadır.¹¹

Böyle bir tarihsel bağlama yerleşen metne tekrar dönersek, çevirmenler 1935 baskısındaki önsözlerine karşılaştıkları güçlüklerin nedeni olarak Heidegger'in kendine özgü dil kullanımına işaret ederek başlamaktadır: "Heidegger, gündelik kelimelere yeni bir anlam getiren, onlara yeni bir ruh üfleyen, ve mutad düşünüş tarzlarımızın mühverini değiştiren bir filozoftur" cümlesi, yukarıda Ökten'in *Varlık ve Zaman* çevirisi için kurduğu cümleyle de benzerlik taşımaktadır. Özsözde bir kültür ve felsefe dili olarak Türkçeye ve dönemin dil politikalarına ilişkin herhangi bir görüş bulunmamakta, sadece şu cümle yer almaktadır: "İmkân nisbetinde, dilimizin ve gücümüzün yettiği kadar, bu düşünce çeşmelerini anlatmağa çalıştık" (s. 3).

Bu metin de bir "Giriş" bölümüyle başlamaktadır. Ancak bu "Giriş", Heidegger'in 1949 yılında "Metafizik Nedir?"e ekleyeceği metin değil, çevirmenlerin yazdığı bir metindir. Altbaşlığı "Martin Heidegger'in filozofisi"dir. Giriş bölümünün 2. kısmının altbaşlığı ise "Varlık (Existenz) filozofisi"dir. 3. kısmın altbaşlığı da "Metafizik nedir?"dir.

Söz konusu açıklayıcı "Giriş" bölümünde kullanılan dil ve kavram tercihleri de dönemin karmaşasını yansıtan kararlar barındırmaktadır. Bu kısım çeviri olmamasına rağmen, telif metinlerdeki dilsel tutumları örneklediği ve aynı zamanda da bize çeviride benimsenen yaklaşımla bir karşılaştırma olanağı sunduğu için önemli görünmektedir. Sözelimi bir cümle içinde kullanılan "uzmanlık" kelimesinin yanında parantez içinde "ihtisas" kavramı da yer almaktadır (s.5). Metnin devamında bu eski ve yeni Türkçe kavramların istikrarlı bir biçimde, parantez veya tırnak içinde bir arada verilmeye devam ettiği görülmektedir. Özgüllük (hususiyet), cöze (tahlil), onur (mevkii), çelmek (selb), çelenmek (selb olunmak), yaratık (mahlûk), durum (vaziyet), çıkağ (menşee); üremiş (müştak) kelimeleri de karşılaştığımız diğer örneklerdir. Bazı kavramların ise kaynak dildeki karşılıklarının parantez içinde verildiği görülmektedir. Heidegger'in kavramları söz konusu olduğunda parantez içinde Almanca kavramlar, felsefe ile ilgili daha genel konular söz konusu olduğunda ise Fransızca kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bunların dışında örneğin "irrationnel" veya "donnée" (Türkçe: "verili") gibi aynen bırakılan Fransızca kavramlar da dikkat çekmektedir. Çevirmenlerin kelime ve kavramların kullanımında öztürkçe kullanma eğilimi, ama aynı zamanda da -muhtemelen bunlar henüz yerleşik hale gelen kavramlar olmadığı için- parantez içinde eski dildeki karşılıkları vermeleri, dönemin dil planlamasıyla örtüşüyor görünmekte ve çevirmenlerin dilde özleşmeye yönelik bir eğilim benimsediğini düşündürmektedir. Evrensellik taşıdığı düşünülen bazı felsefe kavramlarının ve kimi Fransızca kelimelerin korunması ve dönemin kültürel açıdan baskın bu dilinde olduğu gibi kullanılması, yukarıda dönemin dil planlama stratejileri anlatılırken değinilmiş olan seçeneklerdendir. Çevirmenlerin "Giriş" metninde kavramlar ve karşılıklarının kullanımı konusunda benimsedikleri bu yaklaşımın, ana metindeki kullanımlarla genel olarak tutarlı olduğu söylenebilir.

Yukarıda da söz edildiği gibi, bu çeviri İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları tarafından 1939 yılında basılmış *Felsefe Semineri Dergisi*'nin 1. sayısında ikinci kez yayımlanmıştır (Ç2). Mazhar Şevket İpşiroğlu bu çevirinin başında "vaktile Suud Kemalle birlikte yapmış olduğumuz bu tercümeyi teshih ederek yeniden neşretmek imkânı" (187) bulduğunu söyler. Gerçekten de metnin hem dilbilgisi ve

¹¹ Arslan Kaynardağ'ın İpşiroğlu ile yaptığı söyleşi için bkz. media.turuz.com/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=OMY3caxkr5M07nXp4Y47Mk-2Jbz4VKQmsXdkH7dp4Lo,26.7.2107

yazım yanlışları bakımından tashih edildiği ve cümlelerin daha anlaşılır ve akıcı olmasını sağlayacak müdahaleler yapıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte metinde kullanılan kavramlar bakımından bazı farklı kararlar olduğu dikkat çekmektedir. Ekteki tablodan hareketle bu kararlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Metafizik Nedir? metninin Kaknüs Yayınları tarafından yeniden basılan İşıroğlu/Yetkin çevirisi (Ç3)

İşıroğlu ve Yetkin'in çevirisi Kaknüs Yayınları tarafından 1998 yılında tekrar basılmıştır. Bugün elimizde olan metin, çevirinin 4. baskısıdır. Kitabın başında "Yayıncının Notu" vardır. Bu notta, "Elinizdeki eser, Mazhar Şevket İşıroğlu ve Suut Kemal Yetkin tarafından yapılan ve Vakit Yayınları'nca 1935'te basılan çeviri esas alınarak hazırlanmıştır" (s. 7) ibaresi bulunmaktadır. Çevirinin aynen korunduğu, ama günümüz okurları için metnin daha iyi anlaşılabilmesi için "kimi kelime ve ifadeler[in] şu an kullanılan Türkçe ile" (s. 7) karşılandığı belirtilmektedir. Bu metinde 1935 tarihli çeviride bulunan çevirmen önsözü yer almamaktadır. "Giriş" metni yer almaktadır, ama "Heidegger ve Felsefesi" diye bir başlık atılmıştır. Altbaşlıklar aynen korunmuş, sadece "filozofi" kavramı yerine "felsefe" denilmesi tercih edilmiştir: "Martin Heidegger'in Felsefesi", "Varlık (Existenz) Felsefesi", "Metafizik Nedir?"

Metafizik Nedir? metninin Türkiye Felsefe Kurumu tarafından basılan Yusuf Örnek çevirisi (Ç4)

İlk baskısı Türkiye Felsefe Kurumu tarafından 1991'de yapılan ve 2009'da 3. baskıya ulaşan Yusuf Örnek çevirisi Almanca ve Türkçe iki dilli basılmıştır. Kitabın künye sayfasında çevirmenin adı "Çeviren: Yusuf Örnek" olarak belirtilmiş, altına ise şöyle bir not düşülmüştür: "Heidegger'in metinlerini orijinalleriyle karşılaştıran: İoanna Kuçuradi." Bu ibare Yusuf Örnek'in metni Almancadan değil başka bir ara dilden çevirdiğini düşündürmektedir, ama hangi ara dil olduğuna dair bir bilgi yoktur. Çeviriye bir çevirmen önsözü de eklenmiştir. Bu önsözden, çevirmenin 1985-1987 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde öğrencileriyle bu metin üzerinde çalıştığı belirtilmektedir. Çevirmen, aynı zamanda felsefeci kimliğiyle okura metindeki düşünme adımlarını daha rahat takip edebilmesi açısından bir yönlendirme yapmakta ve "önce Ders'i (1929), sonra Sonsöz'ü (1943), en sonunda da Giriş'i (1949) okumasını öğütlerim," demektedir. Dolayısıyla bu çeviride Heidegger'in sonradan eklediği, ama Ç1 ve Ç2'de bulunmayan kısımlar da yer almaktadır. Ancak bu kısımları Ç1 ile karşılaştırma olanağı bulunmadığından, bu makalede sadece Heidegger'in konuşmasını içeren "Metafizik nedir?" incelemeye temel alınacaktır. Buna ek olarak çevirmen, "Metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla, Richard Wisser'in 1986 yılında bir uluslararası toplantıda yaptığı ve sonradan yayınlanan konuşmasını ekle[miştir]" (s.5) Önsözden anlaşılan bir diğer bilgi de, çevirmenin öğrencilerinin derslerde çevirileri tartışıp düzeltmiş olmasıdır. Metnin Türkçesinin düzeltisini ise Bilge Karasu yapmıştır. Buradan da çeviri üzerinde konusunda uzman kişilerden oluşan bir ekip ile çalışıldığı sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Ç1, Ç2, Ç3 ve Ç4'teki dilsel tercihler ve kavram çevirilerinin karşılaştırılması

Tabloyu incelediğimizde, Ç1'de çevirmenlerin yazdığı giriş metnindeki örneklerde de olduğu gibi, öztürkçe kelimelerin yanında parantez içinde eski kelimelerin verildiğini görüyoruz. Buradan hareketle, dört yıl sonra yapılan bir çeviride de aynı yöntem başvurulabileceği, ya da parantez içinde eski dildeki karşılıklara ihtiyaç kalmamış olabileceği normal olarak düşünülebilir. Ne var ki

tersine Ç2'deki tümü değilse de bazı öztürkçe kelimeler yerine eski dildeki kelimelerin tercih edildiği ve metnin bu yönde tashih edildiği görülmektedir. Örneğe, gelişmek (Ç1) yerine inkişaf etmek (Ç2); alan (Ç1) yerine saha (Ç2); yön (cihet) (Ç1) yerine cihet (Ç2); çöze (tahlil) (Ç1) yerine tahlil (Ç2); köknel surette (Ç1) yerine kat'î bir surette (Ç2) vd. Bu "eskiye dönüş" dönemin özleştirici yaklaşımıyla ve çevirmenlerin bu konudaki görüşleriyle karşılaştırıldığında ilk bakışta şaşırtıcıdır ve hatta dönemin dil politikaları karşısında çevirmenlerin tutumlarının değişip değişmediği sorusunu akla getirmektedir. Yine de mutlak bir tutarlılık sergilenmediği, yerine göre öztürkçe kavramların da metinde kullanıldığı düşünülürse, dilde tasfiyeci değil daha ılımlı bir yaklaşımın benimsendiği izlenimi uyanmaktadır. Çevirinin 1936'da gerçekleşen ve ardından Güneş Dil Teorisinin etkisiyle dile özleşmeci yaklaşımda "rahatlama"ya yol açan 3. Kurultay'ın sonrasında gerçekleşmesi, çevirmenlerin bu kararında etkili olmuş olabilir. Öte yandan iki metin arasındaki bir diğer temel farklılık, yine hepsi olmamakla birlikte, "lojik", "spécifique" vd. gibi bazı yabancı kavramların parantez ya da tırnak içinde verilen Almanca'larına ya da Fransızca'larına bu metinde daha az gerek duyulmasıdır. Buna ek olarak, kaynak metin Almanca olmasına rağmen bazı kavramların Fransızca karşılıklarının verilmesi dönemin genel konjonktürüne uygun görünmektedir.

Ç3'e baktığımızda ise metin büyük orada Ç1 ile örtüşmektedir, sadece cümle kuruluşlarının daha anlaşılır olmasına dikkat edilmiş ve metni günümüz yazım kurallarına uygun hale getirmeyi amaçlayan bazı ufak mühadaleler yapılmış, örneğin akli selim (Ç1) kavramı bugünkü yazılış biçimiyle bitişik olarak "aklıselim" (Ç3) olarak kullanılmış, göknel [muhtemelen köknel] başkalık (Ç1) yerine tamamıyla başkalık (Ç3), aid (Ç1) yerine ait (Ç3), itibarile (Ç1) yerine itibariyle (Ç3) vd. gibi düzeltmeler yapılmıştır. Bu metinde dikkat çeken bir başka unsur da, günümüzde gündelik dilde ve felsede dilinde yerleşik hale gelmiş olsa bile parantez içindeki eski dildeki ya da yabancı dildeki karşılıkların aynen korunmuş olmasıdır. Buna ek olarak parantez içindeki Almanca karşılıkların hepsinin baş harfi küçük yapılmıştır ki Almancada bütün isimler büyük harfle başladığı için bu müdahale sorunlu görünmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, Heidegger metinlerinde kavramların kendine özgü anlam içerikleri vardır. Bu metin özellikle das Sein, das Dasein, das Da-sein, das Seiende, der Angst (hayf Ç1,Ç2, Ç3), die Furcht (korku Ç1, Ç2, Ç3), die Nichtung (hiçleme Ç1, Ç2, Ç3), das Nichtige (yokluk Ç1, Ç2, Ç3), die Verneinung gibi kavramların etrafında dönmektedir ve bunlar, metnin yeniden tanımlayıp ilişkilendirdiği temel kavramlardır.¹² Aynı çevirinin bu üç farklı versiyonunda die Angst (hayf Ç1,Ç2, Ç3), die Furcht (korku Ç1, Ç2, Ç3), die Nichtung (hiçleme Ç1, Ç2, Ç3) kavramlarında görece bir tutarlılık olduğu görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, varlık ve varolan arasında temel bir ayırmadan hareket eden Heidegger'de bu ayırma işaret eden das Sein, das Dasein, das Da-sein, das Seiende gibi kavramların Türkçe karşılıklarında ise bir tutarlılık olmadığı gözlenmektedir. Söz gelimi das Sein kavramı varlık (Ç1, Ç2, Ç3), das Dasein kavramı Ç1, Ç2 ve Ç3'te hem varlık hem mevcudiyet; Da-sein bilfiil mevcut olmak (Ç1, Ç3), mevcut olmak (Ç2); Das Seiende tek başına kullanıldığında varlık (Ç1, Ç2, Ç3), das Sein ile birlikte geçtiğinde var olma (Ç1, Ç2, Ç3) olarak Türkçeye aktarılmıştır. Ancak bu karmaşa daha çok dilsel ve kavramsal düzlemde yaşanan bir sorun gibi görünmektedir. Nihayetinde Osmanlı kültürlerarası alanının dayandığı kültür/medeniyet dairesi olan İslam'ın ontolojik tasavvuru Batı metafiziğinden farklı olduğu için Heidegger'in ayırımlarını karşılayacak kavramların üretilmesi gerekmektedir. Dilin kendi içinde kararsız olduğu bir dönemde, üstelik Batı metafizik felsefesinin kavramlarını dekonstrüksiyona uğratarak yeniden yorumlayan bir filozofun eserini çevirmenin güçlüğü tahmin edilebilir.

¹² Bkz. Wisser, 2009; Heidegger kavramlarına ilişkin bir sözlük çalışması için bkz. Ökten: 2008.

Ç4'ün ise çok daha geç bir tarihe ait bir çeviri olduğu metnin kavramsal düzleminden zaten anlaşılmaktadır. 1990'lara kadar Batı felsefelerinden pek çok metnin çevirilmiş olmasının bir sonucu olarak çeviride bu ayrımları vermek açısından görece daha az zorluk yaşandığı hissedilmektedir. Günümüz felsefe dilinin yeterlilikleri halen tartışılmaya devam etse de, eski dönemlerle karşılaştırıldığında, üzerinde konsensüs sağlanmış belli bir kavramsal çatının görece oluşmuş olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Heidegger'in kavramları yeniden yorumlaması ve Almanca'nın içinden yeni kavramlar üretmesinin bir sonucu olarak, Türkçenin içinden bu kavramlar için yeni çözümler üretmek gerekmektedir. Das Sein kavramı Türkçede genel olarak Varlık kelimesi ile karşılanır. Burada Varlık kavramı kullanılmış, das Dasein kavramı Varolma kavramıyla çevrilmiştir. Das Dasein'in farkı ise Var-olan kelimesi ile verilmek istenmiştir. Bu çeviride (Ç4) asıl dikkat çekici olan ise, die Nichtung kavramını karşılayabilmek için yeni bir kelime türetilmiş ve Hiçme kavramının kullanılmış olmasıdır. Das Nichtige kavramı için de aynı yol izlenmiş ve Hiçolan kavramı kullanılmıştır. Bu da bizi hem Batı dillerinin felsefe terimlerine Türkçede karşılık bulmak hem de anlaşılabilirlikten ödün vermemek için ne tür yollar izlenebileceği sorusuna götürmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Türkçede yeni kavram ve terim üretirken nasıl yöntemler izlenebileceği dilsel ve semantik düzlemlerde çok kere tartışılmış ve tartışılmakta olan bir konudur. Felsefede yabancı kavramları Türkçenin ses yapısına uydurarak kullanmak, yeni kavramlar üretmek, devşirmeci bir yol benimsemek, yerleşik yabancı kavramları Türkçe kökenli olanlarla değiştirmek, ya da evrensel geçerlilikleri olan kavramları olduğu gibi kullanmayı tercih etmek ve günlük dildeki sözcükleri felsefe metinleri bağlamında yeni anlamlar kazanmalarını sağlayacak şekilde kullanmak, vd. gibi (Bkz. Denkel 4-5) pek çok yol bugüne kadar tartışılmış ve uygulanmıştır. Bir Heidegger metninin çevirileri olan bu dört metinde yerine göre bu ve benzeri yöntemlerin hepsine başvurulduğunu görüyoruz.

Bilindiği üzere kaynak dilde bir kavramın erek dilde bir kavramla karşılanması metinden ve alımlamadan bağımsız bir işlem değildir. Düşüncenin kavramlar yoluyla farklı bir kültürel evrende şekillenen başka bir dile aktarılması, kavramların metin dışına da uzanan, düşünceler ve metinler arası bir sürece eklenmesi demektir. Bu makalede incelenen çevirilerde kavramların akıllanmasına ilişkin alınmış kararların da doğası gereği ilgili dönemlerin bağlamlarından bağımsız olmadığı görülmektedir. Kavramların yüzeysellik ve yapaylık tuzağına düşmemesi, ya da iletişimsellik değeri taşıyabilmesi için kavramların erek dilin semantik düzlemine yerleşebilmesi, dolaşıma girdikçe zaman içinde başka anlam katmanlarını barındırabilecek hale gelmesi, başka bir deyişle tarihselleşebilmesi, kavramın bir tarinin oluşabilmesi gerekir. Bu da süreç gerektirir. Söz konusu sürecin daha iyi işleyebilmesi için, 'öz Türkçeci' ve 'yaşayan dilci' cereyanları arasındaki sınırların yıkıl[dığı], "veçhe de diyen erek de diyenlerin çoğal[dığı]" ve karma bir söylemin de varlığını hissettirdiği günümüzde, kanımca Denkel'in de önerdiği çözüm yolu olan, yeni kavramlar üretirken dilin kurallarını dikkate almak son derece önemlidir (5), ama bilindiği üzere uygulamada yeterli olmayabilmektedir. Zeynep Direk'in de belirttiği gibi "[...] felsefi kavramları adlandırmak için kullanılan adların felsefi düşünce tarafından haklılaştırılmaları gerekir ve bu da zor bir iştir" (92). Dolayısıyla kavramların bir yandan düşünsel ayrımları ve anlam katmanlarını barındırabilmesi bir yandan da erek dilin içine yerleşebilmesi gerektiğinden, hem felsefi düşünce hem de dil tarafından, çift yönlü haklılaştırılmaları gerekmektedir ve evet, bu da zor bir iştir.

Elif Daldeniz'in özetlediği gibi, "felsefe metinleri çevirisinin, [...] dille düşüncenin organik ilişkisini gözeten, felsefe metinlerinin kendileriyle üretildikleri ve aktarılmaya çalışıldıkları bağlamı bir

uzmanlık bilinciyle çözümleyebilen ve içinde yaşadığı dönemin çeviri ideolojisini reflektif bir biçimde değerlendirebilen çeviri uzmanlarınca – bu kişiler ister felsefeci, ister ‘okullu’ ya da ‘alaylı’ çevirmenler olsun – yapılması”nın ve “çeviri konusunda salt bireysel çevirmenlerin ‘yetilerine’ ve ‘hatalarına’ odaklanan yaklaşımların ötesine geçen bir anlayış”ın (31) sürece katkısı büyüktür. Fakat bu farkındalıkla yapılan çevirilerin bile çoğunda çevirmenler tarafından, çevirilen düşünür ve felsefeye ilişkin ayrıntılı açıklama ve çözümlemeler yapılmakta, çevirmen önsözleri ya da giriş yazıları gibi metinler aracılığıyla söz konusu düşünce ve felsefenin kaynak dizgedeki yeri ve önemi anlatılmaktadır. Ancak günümüzde bu metinlerin erek dizgede nereye yerleştiğini, düşünsel ve tarihsel düzlemde nasıl bir tartışma zeminine eklenilebileceğini tartışan metinler azdır. Aynı şekilde metinlerin çevirisinde ortaya çıkan sorunların çeşitli yanmetinlerle tartışıldığı örnekler de nadirdir. Bir metnin kaynak dilden erek dile aktarımı hem metaforik hem de sözlük anlamıyla bir çeviri faaliyetidir. Konuyu bu açıdan ele alan ve aslında salt dilsel ve kavramsal düzleme indirgemeyen erek odaklı çalışmaların felsefe çevirilerindeki anlaşılabilirlik sorununa kanımca önemli katkıları olacaktır.

Kaynaklar

- Berk, Özlem. *Translation and Westernisation in Turkey from the 1840s to the 1980s*, Ege Yayınları, 2004.
- Bolt, Barbara. *Yeni Bir Bakışla Heidegger*, çev. Murat Özbek, Kolektif Kitap, İstanbul, 2013
- Daldeniz, Elif. "Kültür ve Düşünce Metinleri Çevirmenliği", *Varlık*, Nr. 1185, 2006, s. 30-32.
- Denkel, Arda. *Bilginin Temelleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Direk, Zeynep "Türkiye'de Felsefenin Kuruluşu", *Defter Dergisi*, sayı 33, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 85-95.
- Gökberk, Macit. *Değişen Dünya Değişen Dil*, 4. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Heidegger, Martin. "Metafizik Nedir?", çev. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, *Yönelişler*, c. 5, sayı 53, 1990 s. 61-74.
- Heidegger, Martin. "Zwischen einem Japaner und einem Fragenden" *Unterwegs zur Sprache*, 1954, <http://www.mystiek.net/over-deze-site/wozu-lyrik-heute/3-2/>, 14.7.2017, s. 42-70.
- Heidegger, Martin. *Brief über den Humanismus*, 1946, <http://www.chrematistique.fr/heidegger-brief-uber-den-humanismus/>, 14.7.2017.
- Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?*, çev. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, *Felsefe Semineri Dergisi*, İÜ Yayınları, sayı 1, 1939, s. 187-202.
- Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?*, çev. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, *Vakit Gazete*, Matbaa, Kütüphane, İstanbul, 1935.
- Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?*, çev. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Suut Kemal Yetkin, yay. haz. İlyas Aslan, *Kaknüs Yayınları*, 4. bs., İstanbul, 2017.
- Heidegger, Martin. *Metafizik Nedir?*, çev. Yusuf Örnek, *Türkiye Felsefe Kurumu*, 2009.
- Kaynaradağ, Arslan. "Mazhar Şevket İpşiroğlu'yla Konuşma", *Yazko Felsefe Yazıları*, 1983, s. 5-10.
- Kara, İsmail. *Bir Felsefe Dili Kurmak*, *Dergah Yayınları*, İstanbul, 2001.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1960.
- Ökten, Kaan. "Varlık ve Zaman" *Kılavuzu*, *Agora Kitaplığı*, 2. bs., İstanbul.
- Ökten, Kaan. "Bir Çeviri Deneyimi - 'Varlık ve Zaman'", *Mesele*, sayı 22, 2008 (agorakitapligi.com). 29.10.2017).

- Ökten, Kaan. *Heidegger Kitabı*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004
- Paker, Saliha. "A Historical Perspective on the Diversity of Discourses in Turkish as a Target Language". *Hasan-Âli Yücel Anma Kitabı*, yay.haz. Hasan Anamur, Yıldız Teknik Üniversitesi, 1997, s. 47-55.
- Paker, Saliha. "Terceme ve Nazire Olarak Çeviri: Kültüre Bağlı Kavramlar ve Osmanlı Çeviri Tarihi Araştırmalarına Bir Kavramsal Çerçeve Kurmak", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, c.33/II, 2009, s. 89-110.
- Sadoğlu, Hüseyin. *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Tahit Gürçağlar, Şehnaz. *The Politics and Poetics of Translation in Turkey 1923-1960*, Rodopi, Amsterdam, 2008.
- Toska, Zehra. "İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?", *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, c.24, sayı 1, 2000, s.291-306.
- Utku, Ali. "Felsefe Sözlüklerimiz: Geç-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Literatür Değerlendirmesi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 9, Sayı 17, 2011, s. 399-420.
- Ülken, Hilmi Ziya. "Önsöz", *Felsefe Tercüme Dergisi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, c.1, sayı 1, 1947a, s. 1-5.
- Ülken, Hilmi Ziya. "Türk Felsefe Dilinin Gelişmesi", *Felsefe Tercüme Dergisi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, c.1, sayı 1, 1947b, s. 135-143.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 2001.
- Wei, Zhang. "'Ortak' Bir Dile Doğru Yolda Olmak mı? Heidegger'in Japon Bir Ziyaretçi ile Diyalogu", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, çev. Metin Bal, sayı 21, 2013, s. 159-175.
- Wisser, Richard. "Martin Heidegger'in Dörtlü Sorgulaması 'Metafizik nedir?'le Öncü-Olana Bakmak", *Metafizik Nedir?*, Martin Heidegger içinde, çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 3. bs., 2009, s. 56-96.

Tablo

KM	Ç1	Ç2	Ç3	Ç4
Was ist Metaphysik? Die Entfaltung eines metaphysischen Fragens ¹³	Metafizik Nedir? Bir metafizik sorusunun gelişimi (s.21)	Metafizik Nedir? Bir metafizik sualinin inkişafı (s. 187)	Metafizik Nedir? Bir metafizik sorusunun gelişimi (s. 33)	Metafizik Nedir? Metafizik Bir Sorgulamanın Geliştirilmesi" (s. 26)
der Menschenverstand	aklı selim (s. 21)	aklı selim (s. 187)	aklıselim (s. 33)	sağduyu (s. 26)
das metaphysische Fragen muss im Ganzen und aus der wesentlichen Lage des fragenden Daseins gestellt werden	Metafizik sorusu bütünlüğü ile ve her defasında soran varlığın hakiki durumu içinden soruya çekilmelidir (s. 22)	Metafizik suali bütünlüğü ile ve her defasında soran varlığın aslı durumu içinden soruya çekilmek zaruriyetindedir (s. 188)	Metafizik sorusu bütünlüğü ile ve her defasında soran varlığın hakiki durumu içinden soruya çekilmelidir (s. 33)	Metafizik sorgulama, bütün içinde ve soru soran Varolmanın aslı durumundan yola çıkılarak yapılmalıdır (s. 26)
Was geschieht Wesentliches mit uns im Grunde des Daseins?	varlığımızın derinliklerinde esaslı olarak (wesentlich) ne bitiyor? (s. 22)	mevcudiyetimizin temelinde esaslı olarak vukua gelen nedir? (s. 188)	varlığımızın derinliklerinde esaslı olarak (wesentlich) ne bitiyor? (s. 33)	Varolmanın temelinde, aşlında bizimle ilgili neler olup bitmektedir? (S. 26)
Die Gebiete der Wissenschaften	Bilgi alanları (s. 22)	Bilgi sahaları (s. 188)	Bilgi alanları (s. 34)	Bilimlerin alanları (s. 27)
Mathematische Erkenntnis ist nicht strenger als die philologische.	Riyazi bilgi filolojik - tarihî bilgiden daha doğru (sahih) değildir (s. 22)	Riyazi bilgi filolojik ve tarihî bilgiden daha sahih değildir (s. 188)	Matematik bilgi filolojik-tarihî bilgiden daha doğru (sahih) değildir (s. 34)	Matematik bilgi filolojik-tarihsel bilgiden daha tam değildir (S. 27)
Geisteswissenschaften	manevî bilgiler (s. 23)	mânevi bilgiler (s. 188)	manevi bilgiler (s.34)	tinsel bilimler (s. 27)
Dieser ausgezeichnete Weltbezug zum Seienden selbst ist getragen und geführt von einer frei gewählten Haltung der menschlichen Existenz.	Temeyyüz eden ve varlığa yönelen bu "dünyaya aidiyet" (Weltbezug) insan varlığının serbestçe seçtiği bir durum (Haltung) tarafından taşınır (s. 23)	Temeyyüz eden ve varlığa çevrilen bu "dünyaya aidiyet" insan varlığının serbestçe seçtiği bir durum tarafından taşınıyor (s. 188)	Temeyyüz eden ve varlığa yönelen bu "dünyaya aidiyet" (Weltbezug) insan varlığının serbestçe seçtiği bir durum (haltung) tarafından taşınıyor (s. 34)	Varolanın kendisiyle olan bu fevkalâde dünya bağı, insan Varoluşunun serbestçe seçtiği bir tavrı tarafından taşınır (s. 27)
Sachlichkeit des Bestimmens und Begründens	tayin ve isbat etmenin bu müsbet şey'liği (Sachlichkeit) (s. 23)	tayin ve isbat etmenin bu objektifliği (s. 188)	tayin ve isbat etmenin bu müsbet şey'liği (sachlichkeit) (s. 35)	belirlemenin ve temellendirmenin bu nesnellüğünde (s. 27)
Der Mensch -ein Seiendes unter anderem- "treibt Wissenschaft"	İnsan -diğer varlıklar arasında bir varlık-" ilim yapıyor" (s. 23-24)	İnsan -diğer varlıklar arasında bir varlık-"ilim yapıyor" (s. 188)	İnsan -diğer varlıklar arasında bir varlık- "ilim yapıyor" (s. 35)	İnsan -diğer Varolanlar arasında bir Varolan- "bilim yapar" (s. 28)
das Seiende, was und wie es ist, aufbricht.	varlık, mahiyet ve tavır (essence et modalité)	varlık, mahiyet ve tavır bakımından inkişaf edip açılıyor (s. 189)	varlık, mahiyet ve tavır (essence et modalité) bakımından gelişiyor ve açılıyor (s. 35)	Varolan, kendisinin ne ve nasıl olduğunu açar (s. 28)

¹³ Kaynak metin olarak çift dilli basılan Yusuf Örnekin çevirisinden faydalanılmıştır. Bu nedenle Almanca metinden alınan örneklerin sayfa numaraları Ç4'le aynıdır.

	gelişiyor ve açılıyor (s. 24)			
Wovon alle Haltung ihre Führung nimmt	Her duruma yönünü (cihet) veren (s. 24)	Her duruma cihetini veren (s. 189)	Her duruma yön veren (s. 35)	Her tavrı yöneten şey (s. 28)
Womit die forschende Auseinandersetzung im Einbruch geschieht	Atılış içinde araştıran çöze (tahlil) (s. 24)	Atılış içinde araştıran tahlilin (s. 189)	Atılış içinde araştıran tahlilin (s. 35)	Adım atma sırasında araştırlarak tartışılması yapılan şey (s. 28)
wie steht es um dieses Nichts?	Bu hiçlik de nedir (s. 25)	Bu hiçlik te nedir? (s. 189)	Bu hiçlik de nedir? (s. 36)	Bu Hiç de neyin nesi? (s. 28)
Das Nichts wird ja gerade von der Wissenschaft abgelehnt und preisgegeben als das Nichtige.	ilim tarafından yokluk (Nichtige) olarak reddediliyor ve feda olunuyor ya (s. 25)	ilim tarafından, yokluk olarak red ve feda olunuyor ya (s. 189)	ilim tarafından yokluk (nichtige) olarak reddediliyor ve feda olunuyor ya (s. 36)	bilim tarafından da reddediliyor ve Hiçolan diye terk ediliyor (s. 29)
Die Ausarbeitung der Frage	"Sorunun işlenmesi ve hazırlanması" (s.26)	"Sualin işlenmesi" (s. 190)	"Sorunun işlenmesi ve hazırlanması" (s.37)	"Sorunun İşlenmesi" (S.29)
Hierbei bringen wir doch das Nichts unter ide höhere Bestimmung des Nichthaften und somit, wie es scheint, des Verneinten.	Hiçliği, "değil" liğin (Nichthaften), ve böylelikle hayır denilenin (Verneinten) daha yüksek emrine terk ediyoruz. (s. 27)	Böylelikle hiçliği, "değillik" in ve selbin daha yüksek emrine terk ediyoruz. (s. 191)	Hiçliği, "değil"liğin (Nichthaften) ve böylelikle hayır denilenin (Verneinten) daha yüksek emrine terk ediyoruz. (s. 38)	Hiçi, daha üst bir belirlemlenim olan değilin ve böylelikler de değillenmenin altına koymuş oluyoruz. (s. 31)
eine spezifische Verstandeshandlung	akılın nevî (spécifique) bir işi (s. 27)	akılın hususi bir işi (s. 191)	akılın belirli (spécifique) bir işi (s. 38)	akılın belirli bir edimi (s. 31)
das Nicht, die Verneinheit und damit die Verneinung	"Değil" (Nicht), "hayır demeklik" (Verneinheit) ve bitnetice "hayır deme" (s. 27)	"Değil" (Nicht), "hayır demeklik" (Verneinheit) ve bitnetice "selb" (s. 191)	"Değil" (nicht), "hayır demeklik" (verneinheit) ve sonuç itibariyle "hayır deme" (s. 38)	Değil, değillenmiş olma ve dolayısıyla değilleme (s. 31)
formale Unmöglichkeit	surî (formel) imkânsızlık (s. 28)	surî imkânsızlık (s. 191)	sûri (formel) imkânsızlık (s. 39)	biçimsel olanaksızlık (s. 31)
die Verstandeshandlung	akılın faaliyeti (s. 28)	akılın faaliyeti (s. 191)	akılın faaliyeti (s. 39)	anlama yetisi (s. 31)
Wir müssen ihm begegnen können	Ona rastlaya bilmekliğimiz lazımdır (s. 28)	Ona rastlayabilmeliyiz (s. 191)	Ona rastlayabilmekliğimiz lazımdır (s. 39)	Onunla karşılaşabilmeliyiz (s. 31)
ein Suchen ohne jebe Vorwegnahme	önceden tayin etme (anticipation) keyfiyeti olmaksızın (s. 28)	önceden tayin etme keyfiyeti olmaksızın (s. 191)	önceden tayin etme (anticipation) keyfiyeti olmaksızın (s. 39)	böyle bir kabulün olmadığı (s. 32)
rein	katksız (pure) (s. 28)	katksız (pure) (s. 191)	katksız (pure) (s. 39)	saf (s. 32)
die Verneinung	inkâr (s. 29)	selb (s. 192)	inkâr (s. 40)	değilleme (s. 32)
das endliche Wesem	mütenahi varlık (s. 29)	mütenahi varlık (s. 192)	sonlu varlık (s. 40)	sonlu varlık (s. 32)
Wir können uns	Herhalde varlığın	Her halde varlığın	Herhâlde varlığın	Varolanın bütünü

allenfalls das Ganze des Seienden in der "Idee" denken und das so Eingebildete in Gedanken verneinen und verneint "denken"	bütünlüğünü ide (idé) olarak düşünebilir ve o şekilde tasavvur olunamı (Eingebildete) fikren inkâr edebilir[iz] (s. 29)	bütünlüğünü ide (idé) olarak düşünebiliriz ve böylece tasavvur olunamı (Eingebildete) fikren inkâr edebilir[iz] (s. 192)	bütünlüğünü ide olarak düşünebilir ve o şekilde tasavvur olunamı (eingebildete) fikren inkâr edebilir[iz] (s. 40)	belki "ide" olarak düşünebilir ve bu şekilde kurulanı ^{**} değilleyebilir[iz] (s. 32)
die Offenbarung	"görünüş" (âyan oluş Offenbarung) (s. 31)	ayanoluş (Offenbarung) (s. 193)	"görünüş" (âyan oluş Offenbarung) (s. 41)	açığa çıkma (s. 33)
das Grundgeschehen unseres Da-seins	varlığımızın bir temel hadisesi (Grundgeschehen) (s. 31)	varlığın bir temel hâdisesi (Grundgeschehen) (s. 193)	varlığımızın bir temel hadisesi (Grundgeschehen) (s. 41)	Varolanın [...] temel olayı (s. 33)
der Antrieb	ilca (Antrieb) (s. 31)	ilca (Antrieb) (s. 193)	ilca (Antrieb) (s. 42)	dürtü (s. 33)
Angst ist grundverschieden von Furcht	Hayf (Angst) köknel surette korku (Furcht) dan farklıdır (s.32)	Hayf kat'î bir surette korku (Furcht) dan farklıdır (s. 32)	Hayf temelde korku (furcht)dan farklıdır	Korku, türküntüden temelde farklıdır (s. 34)
Mit der Grundbestimmung haben wir das Geschehen des Daseins erreicht, in dem das Nichts offenbar ist und aus dem heraus es befragt werden muss.	Hayfın köknel ve içsel düzeni (ahengi) ile hiçliğin varlık içinde belli olduğu ve hiçlik hakkında bir anket imkânının zaruri bulunduğu ana varıyoruz (s. 33-34)	Hayfın bizde uyandırdığı derin ruh halini tammakla mevcudiyetimizde hiçliğin belli olduğu ve oturup anlaşılacak mecburiyetinde bulunduğu bir âna varıyoruz (s. 195)	Hayfın temel ve içsel düzeni ile hiçliğin varlık içinde belli olduğu ve hiçlik hakkında bir soruşturma imkânının zaruri bulunduğu ana varıyoruz (s. 33-44)	Korku adı verilen temel heyecan ile Varolmada Hiçin açığa çıktığı olaya ulaşmış bulunuyoruz (s. 35)
Die Beantwortung der Frage	Soruya cevap (s.34)	Suale cevap (s. 195)	Soruya cevap (s.45)	Sorunun Yanıtlanması (s. 36)
Die Nichtung lässt sich auch nicht in Vernichtung und Verneinung aufrechnen.	Hiçlenme (Néantissement) ne hiçliğe ne de selbe irca olunmaz. Bizzat hiçlik hiç oluyor (s. 35)	Hiçlenme/hiçleme (Nichtung) ne hiçliğe, ne de selbe irca olunmaz. Bizzat hiçlik hiçliyor (Das Nicht selbst nichtet) (s. 196)	Hiçlenme (néantissement) ne hiçliğe, ne de olumsuzlamaya irca edilir. Bizzat hiçlik hiç oluyor (s. 46)	Hiçme, yok etme ve değilme de sayılmaz. Hiçin kendi hiçmektedir (s. 37)
das schlechtin Andere	göknel "başkalık" (s. 35)	tam bir "başkalık" (s. 196)	tamamıyla "başkalık" (s. 46)	tamamıyla başka-olan (s. 37)
Da-sein heisst: Hienein-gehaltenheit in das Nichts	Bilfiil mevcut olmak: hiçliğin içinde devam ettirilmek demektir (s. 36)	Mevcut olmak demek hiçliğin içinde devam ettirilmek demektir (s. 196)	Bilfiil mevcut olmak hiçliğin içinde devam ettirilmek demektir (s. 47)	Var-olma şu anlama gelir: Hiçin içine bırakılma (s. 38)
Sich hineinhalten in das Nichts ist das Dasein je schon über das Seiende in Ganzen hinaus.	Kendisini hiçlik içinde devam ettirmek suretile insan varlığı, bütünlüğü ile var olanı aşar. Var olanın bu dışına çıkma, aşkınlık	Hiçliğin içinde devam ettirilmek suretile insan varlığı bütünlüğü ile var olanı aşar. Var olanın bu şekilde çıkmağa aşkınlık	Kendisini hiçlik içinde devam ettirmek suretiyle insan varlığı, bütünlüğü ile var olanı aşar. Var olanın bu dışına çıkmaya, aşkınlık (transcendance) deriz (s. 47)	Kendini Hiçin içine bırakan Varolma, hep bütününde Varolanın ötesindedir. Varolanın ötesinde olmaya, biz, aşış adını veriyoruz (s. 38)

	(Transcendance) deriz (s. 36)	(Transcendance) deriz (s. 196)		
die Macht des Verstandes	akıl gücü (puissance) s. (39)	akıl gücü (puissance) (s. 198)	akıl gücü (puissance) (s. 49)	anlama yetisinin iktidarı (S. 40)
das Dasein	mevcudiyet (s. 38; 39; 40)	mevcudiyet (s. 198; 199; 140)	mevcudiyet (s. 50; 51; 53)	Varolma (s. 39; 40; 41;)
Die antike Metaphysik fasst das Nichts in der Bedeutung des Nicht- seienden, d.h., des ungestalteten Stoffes, der sich nicht zum gestalthaften und demgemäss ein Aussehen (εἶδος) bietenden Seienden gestalten kann.	Eski Yunan metafiziği hiçliği, varlığın yokluğu (non-être) yani kendisine şekil veremiyen, görünüşü olmayan şekilden mahrum madde anlamında tasavvur ediyor (s. 42)	Eski Yunan metafiziği hiçliği, varlığın yokluğu (non-être) yani kendisine şekil veremiyen, görünüşü olmayan, şekilden mahrum madde anlamında tasavvur ediyor (s. 200)	Eski Yunan metafiziği hiçliği, varlığın yokluğu (non-être) yani kendisine şekil veremeyen, görünüşü olmayan şekilden mahrum madde anlamında tasavvur eder (s. 52)	Antik metafiziki Hiç Varolmayan anlamında, yani kendine biçim verememiş ve görünüşe (εἶδος) sahip bir Varolan haline gelememiş, şekillenmemiş madde olarak anlar (s.42)
der Gott	Allah (s. 42)	Allah (s. 200)	Allah (s. 52)	Tanrı (s. 42)
das Sein des Seienden	var olanın varlığı (s. 42)	var olanın varlığı (s. 200)	var olanın varlığı (s. 53)	Varolanın Varlığı (s. 43)
das wissenschaftliche Dasein	İlmî mevcudiyet (s. 44)	İlmî mevcudiyet (s. 201)	İlmî mevcudiyet (s. 54)	Bilimsel Varolma (s. 44)